

Museus per un món més just: XXI Jornades de Museus i Educació: Sostenibilitat

Gemma Carbó Ribugent, Mireia Mayolas Créixams

24/07/2019

Abstract

El repte de canviar el món és sens dubte fascinant i la necessitat, imperant. Si Greta Thunberg, amb només setze anys, s'ha marcat com a missió encapçalar la defensa contra el canvi climàtic, cada professional de museus i cada institució hauria de poder abraçar un compromís personal i col·lectiu en favor d'aquesta agenda global. Aquest és el marc de partida de les XXI Jornades de Museus i Educació de l'MMB, celebrades el 30 d'abril de 2019, que tenien com a títol «Educació i sostenibilitat», i organitzades conjuntament pel Museu Marítim de Barcelona i el Museu de la Vida Rural de la Fundació Carulla a l'Espluga de Francolí.

«L'encontre fluid entre els àmbits que avui coneixem com a educació i cultura podria (i hauria de) facilitar eines per afrontar la por de viure, una dimensió sempre present en la història de la humanitat, que avui es manifesta àmpliament i obertament; podria (i hauria de) generar confiança i esperança».

Eulàlia Bosch⁽¹⁾

El 25 de setembre de 2015 l'Assemblea General de les Nacions Unides aprova l'Agenda 2030 per al Desenvolupament Sostenible, que marca un seguit de línies a seguir amb l'objectiu de transformar el món per fer-lo més habitable i més just: posar fi a la pobresa, erradicar la fam, garantir una vida sana i una educació de qualitat; aconseguir la igualtat de gènere; assegurar l'accés a l'aigua i l'energia; promoure el creixement econòmic sostingut; adoptar mesures urgents contra el canvi climàtic, i facilitar la pau i l'accés a la justícia.

La Unesco defensa que administracions, empreses i societat civil tenen com a repte ineludible contribuir a l'establiment de formes de vida més sostenibles per garantir la convivència, la prosperitat i l'equitat arreu del món per a tothom, ara i en el futur.

L'ICOM en recull el testimoni i crea un grup de treball destinat a analitzar de quina manera els museus poden contribuir a l'assoliment dels Objectius de Desenvolupament Sostenible, sabent el rol que aquestes institucions poden tenir en la conscienciació del públic, en la formació de xarxes, en el suport a la recerca i a la creació de coneixement. Aquest grup presentarà les seves recomanacions durant la 25a Conferència Triennial de l'ICOM, que s'ha de celebrar a Kyoto (Japó) el setembre de 2019.

El repte de canviar el món és sens dubte fascinant i la necessitat, imperant. Si Greta Thunberg, amb només setze

anys, s'ha marcat com a missió encapçalar la defensa contra el canvi climàtic, cada professional de museus i cada institució hauria de poder abraçar un compromís personal i col·lectiu en favor d'aquesta agenda global.

Aquest és el marc de partida de les XXI Jornades de Museus i Educació de l'MMB,⁽²⁾ celebrades el 30 d'abril de 2019, que tenien com a títol «Educació i sostenibilitat», i organitzades conjuntament pel Museu Marítim de Barcelona i el Museu de la Vida Rural de la Fundació Carulla a l'Espluga de Francolí. L'objectiu de les jornades era potenciar la reflexió i veure de quines maneres els museus, a través dels seus programes públics i la seva estructura, poden aportar propostes concretes orientades a assolir els indicadors establerts en cada objectiu de desenvolupament sostenible marcat per l'agenda.

**XXI Jornades de Museus
i Educació de l'MMB**
Museus, educació i sostenibilitat
30 d'abril de 2019

www.mmb.cat | **mmb** MUSEU MARÍTIM DE BARCELONA

El Museu Marítim de Barcelona organitza les
Jornades de Museus i Educació des de l'any 1995.
En aquest enllaç hi trobareu tots els programes:
<http://mmbeducacio.blogspot.com/2014/09/preparant-les-18enes-jornades-de-museus.html>

La ponència marc, «Poner la vida en el centro: hacia una antropología de los límites y la vulnerabilidad», va anar a càrrec de **Yayo Herrero**, antropòloga, enginyera, professora i activista i una de les investigadores més influents en l'àmbit ecofeminista i ecosocialista a escala europea.

Yayo Herrero va incidir en el fet que el model capitalista imperant, que es basa en el creixement sense límits, ens està portant a l'esgotament dels recursos naturals en un futur molt pròxim, i que no som conscients que aquests recursos no són regenerables o, si ho són, ho fan a un ritme molt més lent al que la humanitat els explota. Posar fi als recursos ecològics és posar fi a la vida del planeta i a la de la humanitat, un fet que el model capitalista i patriarcal no considera. Som natura, no n'estem fora. «Podríamos decir que la cultura, la economía y la política hegemónicas han declarado la guerra a la vida», declara.

El combat dels mites i les creences sobre els quals hem construït la cultura occidental, que defineix com a patriarcal, colonial i injusta, el planteja a partir del pensament ecofeminista, un corrent social impulsat l'any 1974 per

Françoise d'Eaubonne que destaca les importants relacions existents entre la subordinació de les dones i altres grups socials no privilegiats i l'explotació dels recursos naturals.

En la seva conferència, Yayo Herrero va defensar enèrgicament la necessitat d'abraçar noves pràctiques que posin la vida, que és vulnerable i finita, com a prioritat, i de lluitar per un model econòmic que busqui l'equilibri amb la capacitat de regeneració de la natura, una responsabilitat que recau en cadascú de nosaltres.

Per si algú vol aprofundir en aquesta filosofia, la seva tesi està molt ben descrita al llibre *Petróleo*,⁽³⁾ que arrenca amb una frase de Pablo Martínez, cap de programes del MACBA, que resumeix molt bé què se'ns demana ser: «Algo más que espectadores del desastre».

Lázaro Israel Rodríguez Oliva, el ponent següent, especialista en internacionalització i polítiques culturals, va tenir l'habilitat de reconduir el discurs teòric de Yayo Herrero cap als objectius de l'Agenda 2030 en la conferència «Transformaciones culturales de los museos, educación y Agenda 2030 para el desarrollo sostenible».

Els seus treballs se centren en les estratègies per al desenvolupament humà a través de la cultura, la cooperació i la integració regional. Se centra recentment en la gestió de coneixements per a l'economia creativa (Comissió Alemanya de la Unesco) i en la construcció de polítiques i estratègies d'emprenedories creatives locals.

També va posar èmfasi en el fet que els museus utilitzessin el poder que cadascun pot exercir en pro del desenvolupament sostenible, a favor de fer un món més habitable i més just. I és que, com diu Irina Bokova, directora general de la Unesco, en l'informe «Educació per als objectius de desenvolupament sostenible»: «Ara més que mai l'educació té la responsabilitat d'adaptar-se als reptes i les aspiracions del segle XXI i fomentar els valors i les competències adequades per aconseguir un creixement sostenible i inclusiu i una convivència pacífica».

El nombre de participants en les Jornades de Museus i Educació sol voltar el centenar.

I passant dels objectius a les activitats, **Pablo Martínez**, cap de programes del MACBA, va presentar la ponència «Cultivar y cocinar. Educación popular y recuperación de saberes frente el apocalipsis».

Es va considerar molt important tenir l'aportació d'algú que treballés la qüestió de la sostenibilitat des d'un museu d'art. El ponent, abans d'arribar al MACBA, havia transitat, també, pel Museo Nacional Centro de Arte Reina Sofía i pel Centro de Arte Dos de Mayo.

Per a Pablo Martínez, és essencial transformar els programes dels museus i les pràctiques que s'hi fan en propostes de proximitat on es posi la vida al centre. Va explicar el cas d'*Un huerto en la azotea*, impulsat al Centro de Arte Dos de Mayo, on un grup de gent gran s'ocupava de l'hort instal·lat per l'equip del museu al terrat de l'edifici, i de quines dinàmiques socials va comportar l'experiència. També va donar a conèixer la proposta *La cocina*, que el

MACBA defineix com un espai de trobada obert a la participació de tothom, especialment a persones i organitzacions que vulguin compartir els seus coneixements i experiències entorn de la cuina per reflexionar sobre la sobirania alimentària, la fi de les energies fòssils i l'extrema dependència del petroli del model alimentari actual, el canvi climàtic i l'esgotament dels recursos. Són dos programes que, en paraules seves, fomenten la cultura de la cura, la recuperació de sabers tradicionals, la imaginació estratègica i la pràctica d'un món en transició.

En la darrera ponència, **Gemma Carbó** va presentar la proposta pedagògica del Museu de la Vida Rural centrada en l'educació per a la sostenibilitat. Des de la Convenció de Patrimoni Cultural de 1972 de la Unesco, els museus i els espais patrimonials han buscat la manera de vincular cultura i natura per millorar la comprensió de les problemàtiques passades i presents. L'especialització acadèmica fa que seguim pensant aquests dos àmbits per separat. L'educació ambiental i el patrimoni natural han fet passos importants a Catalunya. Avui, en l'àmbit anglosaxó, es parla més de l'*ecoliteracy*, un moviment inspirat en Fritjof Capra, un prestigiós físic, que va ser el primer a plantejar els lligams entre la física i el tao, entre la raó científica i l'espiritualitat, i a impulsar projectes que connecten, per exemple, l'alimentació i el canvi climàtic.

L'educació per a la sostenibilitat o *ecoliteracy* es vincula als Objectius de Desenvolupament Sostenible i es concreta en una proposta de la Unesco,[\(4\)](#) una guia pedagògica que ajuda a entendre les connexions entre la cultura i el medi ambient, que proposa pautes per treballar aquesta connexió des dels museus.

Aquesta és la línia en la qual està treballant al Museu de la Vida Rural. Ha situat l'educació per a la sostenibilitat al centre. Ha reivindicat la utilitat d'aquestes memòries i sabers etnològics del món rural, i ha posat en valor la nova funció social dels museus. Però hi ha afegit una darrera qüestió que és, també, estratègica i que segueix sense estar gaire vinculada a l'educació, i menys a l'educació ambiental o per a la sostenibilitat: l'ús dels llenguatges artístics i la creació contemporània.

Exposició Plàstic, inaugurada el febrer de 2019 al Museu de la Vida Rural. Copyright: Museu de la Vida Rural

Com diu Edgar Morin, no només hem de superar l'escissió entre passat, present i futur, sinó també la divisió entre disciplines acadèmiques i caixes tancades de coneixements. Si volem que el saber i la cultura siguin de veritat eines de transformació, hem de treballar amb totes les formes d'intel·ligència i maneres d'accedir i produir coneixements. La música, la fotografia, les arts visuals, la dansa o el teatre han de dialogar amb les ciències físiques, la botànica, la medicina o l'arquitectura.

Això és el que hem assajat en la darrera exposició temporal, *Plàstic, genial o pervers, tu com ho veus?* És una exposició que s'ha autoaplicat el decàleg resultant de les jornades *Mutare* per ser un projecte cultural transformador que és, en essència, un projecte educatiu per a la sostenibilitat.

Els museus, per acabar, són essencialment espais de gestió de la memòria del passat amb una clara funció educativa que ha d'anar orientada a donar resposta a la por de viure que assenyala Lali Bosch, que es manifesta avui, entre d'altres, en moviments com el de Greta Thunberg —*Fridays for future*—, que reivindiquen un futur possible.

Què aporten els museus a les noves generacions? En què poden ajudar-les a l'hora de garantir el futur que reclamen?

D'entrada, si els museus volen ser educatius s'hauran d'ajustar tan aviat com puguin als requeriments necessaris per ser més sostenibles com a equipaments i serveis, i considerar seriosament el seu impacte ambiental, social i econòmic a més del cultural. Això vol dir que caldrà innovar en la producció d'exposicions i activitats i fer-les més coherents amb un ús racional dels recursos. Vol dir, també, que hauran de canviar agendes o, com a mínim, perspectives i implicar-se més en aquest canvi que s'exigeix tant des de l'Assemblea General de les Nacions Unides com des dels moviments socials, molts dels quals han d'estar encapçalats per la gent jove.

Tal com diu Jane Sledge,⁽⁵⁾ de l'Smithsonian National Museum of the American Indian, probablement la millor contribució dels museus als reptes de la sostenibilitat és la de treballar en les problemàtiques a les quals ens enfrontem avui fins a fer-les comprensibles. Generar coneixement útil per entendre i, a partir d'aquí, buscar solucions. Cada un dels nostres museus, deia Lázaro Israel González Oliva, ha d'exercir la petita quota de poder que té en pro d'aquest canvi que ha de permetre que la sostenibilitat del nostre món sigui possible. Se'ns demana compromís en aquesta lluita, i no només des de les àrees de programes públics.

Notes

1. Bosch, E., a *L'assignatura pendent. converses sobre educació, política i cultura*, de Gemma Carbó, p.183. Ibídem, p. 189.
2. https://www.mmb.cat/wp-content/uploads/ws/267558-76083_uri.pdf.
3. Santiago, E. Herrero i Riechmann, J. *Petróleo*. Barcelona: Arcàdia i Macba, 2018.
4. *Guia dels Objectius de Desenvolupament Sostenible de la Unesco*: <http://unesdocat.org/portfolio-items/publicacio-del-la-versio-en-catala-del-document-de-la-unesco-leducacio-e-pr-als-ods-objectius-daprenentatge/>.
5. Sledge, J. Citat per Lauren Styx a *Museums and the environmental sustainability*. Museum next. <https://www.museumnext.com/2019/01/museums-and-the-art-of-environmental-sustainability/>.